

תקציר

אנורקסיה נברוזה הנה מחלה קטלנית עם תפוצה של 1%-3% בקרב מתבגרות ונשים צעירות. המחלה מסווגת כהפרעת אכילה ומאופיינת בדאגה מופרזת לגבי משקל, צורת גוף ומזון. ההפרעה באה לידי ביטוי בסירוב לשמור על משקל גוף נורמלי, פחד מוגבר מפני השמנה אפילו כאשר האדם נמצא בתת משקל, הפרעה בתדמית הגוף והעדר של לפחות שלושה מחזורי וסת רצופים כתוצאה מאכילה מועטת (DSM-4-R, American Psychiatric Association, 1994).

אחד הגורמים הבולטים של הפרעה זו מתייחס להכשתן של החולות את הדאגה המופרזת לגבי משקל, צורת גוף ומזון. גורם זה מקשה את על זיהוי המאפיינים של המחלה באופן אוביקטיבי ונטול רצייה חברתית של הנבדקות. שיטה אחת לא ישירה למדידת מאפיינים אלו היא דרך משימת הסטרופ הרגשי.

אפקט הסטרופ הרגשי מתייחס להאטה בשיום צבען של מילים בעלות משמעות רגשית לנבדק יחסית לזמן זיהוי צבעה של מילה נייטרלית. נמצא למשל, שנבדקים דכאוניים מאיטים בזמן שיום צבען של מילות דיכאון ונבדקים חרדים מאיטים בזמן שיום צבען של מילות סכנה. מחקרים דומים נעשו גם בקרב נערות החולות באנורקסיה ונמצאה האטה בזמן שיום צבען של מילים הקשורות למשקל, מבנה גוף ומזון לעומת זמן שיום צבען של מילים נייטרליות. המטרה הראשונה של המחקר הנוכחי הייתה לבצע תיקוף חוזר למחקרים אלו.

גורם חשוב במדידת תופעת הסטרופ הרגשי מתייחס לאמינותה ולתקפותה של תוכנת המחשב אשר באמצעותה נבדקת התופעה. רוב התוכנות הקיימות כיום במחקרי הסטרופ מבוססות על תגובה ווקלית המחייבת התחשבות בפרמטרים פסיקליים המשפיעים על זמן התגובה הנמדד, כגון, עצמת הקול המינימלית הנחשבת כתגובה אמיתית ומשך הזמן המינימלי הנחשב לתגובה אמיתית. למרות זאת, עד כה לא נמצאה התייחסות לפרמטרים אלה במחקרי הסטרופ הרגשי. במחקר הנוכחי נלקחו בחשבון הפרמטרים עצמת הקול ומשך התגובה בנוסף לגודל ההאטה בזמן שיום צבעי המילים. לפיכך מטרתו השניה של המחקר הנוכחי, הייתה לבדוק את הרלוונטיות של מדדים אלו לזיהוי ההפרעה ולשפר את התוקף הניבוי של אפקט הפרעת הסטרופ כמדד לאנורקסיה.

נושא מסקרן אחד בהקשר לתופעת הסטרופ הרגשי מתייחס לשאלה האם הפרעת הסטרופ הרגשי, דהיינו, ההאטה בזמן שיום צבען של המילים הקריטיות הינה תולדה של המטען הרגשי של המילים הרלוונטיות או תולדה של הערכיות השלילית שלהן. מחקרים קודמים לגבי שאלה זו בקרב חולי דיכאון וחרדה הניבו תוצאות סותרות. מכל מקום, עד כה לא נבדקה שאלה זו בקרב

חולות אנוורקסיה. לפיכך, מטרתו השלישית של המחקר הנוכחי, הייתה לבדוק את השפעת הערכיות הרגשית של המילים על אפקט הפרעת הסטרופ הרגשי, בקרב נערות הסובלות מאנוורקסיה, על ידי השוואת זמן שיום צבען של מילות גוף ערכיות: חיוביות (לדוגמא, רזה), נייטרליות (לדוגמא, מותניים) ושליליות (לדוגמא, שמנה).

גורם חשוב בתופעת הסטרופ הרגשי מתייחס לאופן מדידתה דהיינו זמן שיום צבעי המילים. ניתן להניח שטעות בשיום צבעה של מילה בעלת משמעות רגשית עשויה להצביע על הפרעת סטרופ כמו ההאטה בזמן השיום. יתרה מזו, התעלמות מפרמטר זה של מידת הדיוק בשיום הצבע עשויה להביא להטיה בממצאים. עד כה התעלמו כל המחקרים בתחום הסטרופ הרגשי מהתייחסות לטעויות בשיום צבע המילים, דהיינו, מספר הטעויות בשיום צבען של מילים בעלות משמעות רגשית לעומת מספר הטעויות בשיום צבען של מילים נייטרליות מבחינה רגשית. לאור האמור לעיל, המטרה הרביעית של המחקר הנוכחי הייתה לבדוק את הפרעת הסטרופ הרגשי בקרב חולות אנוורקסיה הן באמצעות זמן שיום צבעי המילים והן באמצעות מספר הטעויות בשיום צבען.

אחד החידושים שנערכו בגרסא האחרונה של מגדיר מחלות הנפש של האגודה הפסיכיאטרית האמריקאית (DSM-4-R, American Psychiatric Association, 1994) מתייחס לחלוקת משנה של הפרעות האכילה לשני טיפוסים: ה"מגביל" – Restricting type, המאופיין בכך שאיבוד המשקל נעשה באופן ראשוני על-ידי דיאטה, צום ו/או פעילות יתר ספורטיבית והטיפול ה"מטהר" – Binge-eating/Purging type, המאופיין בהתקפי זלילה או בגרימה עצמית של הקאה. עד עתה, לא נעשתה הבחנה לגבי הפרעת הסטרופ הרגשי באנוורקסיה בין הטיפול ה"מגביל" לטיפול ה"מטהר". להבחנה זו חשיבות רבה להבנת ההבדל במערך הרגשי והקוגניטיבי של שני הטיפוסים. לכן במחקר הנוכחי נערכה השוואת הסטרופ הרגשי בין הטיפול ה"מגביל" וה"מטהר" הן במילים הרלוונטיות לאנוורקסיה בכלל והן במילים ייחודיות לטיפול השונים כגון: מילות ריקון, ואכילה בולמוסית האופייניות יותר לטיפול ה"מטהר". בהתייחס לכך, מטרת המחקר החמישית הייתה להשוות בין שני טיפוסים האנוורקסיה בהפרעת הסטרופ הרגשי.

ייחודו וחשיבותו של המחקר הנוכחי הוא בנסיון לבחון את הפרעת האנוורקסיה מן ההיבט הרגשי והקוגניטיבי תוך שימוש בתוכנת מחשב ייחודית למדידת הסטרופ הרגשי אשר באמצעותה נמדדים בנוסף לזמן התגובה גם עצמת הקול ומשך התגובה בשיום צבעי המילים, תוך ההבחנה

שבין שני תת – טיפוס האנורקסיה, תוך התייחסות, לתוכן המילים הייחודי לכל טיפוס, לכיוון הרגשי ולמוקד ההפרעה- זמן השיום לעומת דיוקו.

מדגם המחקר כלל חמישים ושתיים מתבגרות ישראליות ($N = 52$) המאובחנות כסובלות מאנורקסיה ומטופלות באחת המחלקות או המסגרות לטיפול בהפרעות אכילה. עשרים ושש מתוכן ($N = 26$) הינן חולות שאובחנו על-ידי הפסיכיאטרים והצוות המטפל כסובלות מאנורקסיה מהטיפוס המגביל (Restricting type) ועשרים ושש מתוכן ($N = 26$) כסובלות מאנורקסיה מהטיפוס המטהר (Binge eating/Purging type). בנוסף לכך, נדגמו לקבוצת ביקורת עשרים ושמונה נבדקות מתבגרות ($N = 28$). לצורכי המחקר הנוכחי, נבנתה תוכנת מחשב ייחודית אשר באמצעותה מוצגות על גבי הצג בזו אחר זו מילים בצבעים שונים. התגובה עברה תהליך עיבוד, תוך מדידת זמן שיום צבעי המילים, עוצמת הקול ומשך התגובה. כמו כן התגובה הוקלטה כך שניתן יהיה לזהות את רמת הדיוק בזיהוי צבעי המילים. בתום ביצוע משימת הסטרופ נתבקשו הנבדקות לענות על שאלון הלקוח מתוך שאלון ה- EDI-2 באמצעותו נמדדה רמת האימפולסיביות ורמת הפרפקציוניזם של משתתפות המחקר. בבסיס המחקר הנוכחי הונחו ארבע השערות מחקר. השערת המחקר הראשונה התייחסה להשוואה בין נבדקות הסובלות מאנורקסיה לבין קבוצת ביקורת ביחס להפרעת סטרופ רגשי במילות אוכל וצורת גוף. השערת המחקר אוששה חלקית. למרות שנמצא כי נבדקות בגיל ההתבגרות ובנות אנורקטיות ללא הבחנה בינהן מגלות האטה בזמן שיום צבעי מילים הרלוונטיות לאנורקסיה יחסית למילים ניטרליות, עדין נמצא כי בקרב האנורקטיות האטה זו היתה גדולה יותר באופן מובהק מאשר בקרב מתבגרות רגילות. כמו כן נמצאה האטה גדולה יותר בזמן שיום צבעי מילות הגוף החיוביות ומילות הריקון יחסית למילים ניטרליות בקרב אנורקטיות. מילים אלה לראשונה במחקר זה הוצגו כגרוויים רלוונטיים לאנורקסיה. זאת ועוד, בקרב הנבדקות האנורקטיות נמצא פער בין זמן שיום צבעי מילות גוף חיוביות לעומת שליליות בעוד שבקרב קבוצת הביקורת לא נמצא פער דומה. ניתן אם כן לומר שהעיסוק במראה הגוף והאוכל אופייני לנבדקות מתבגרות בדומה לאנורקטיות. אולם, הדאגה המופרזת לרזון והצורך העז לרוקן את הבטן ייחודיים לנבדקות הסובלות מאנורקסיה. יתרה מזו, ניתן להצביע על פעילות של מנגנון עיבוד נתונים שונה בקרב הבנות האנורקטיות לעומת נבדקות מתבגרות. ממצא חדשני נוסף מראה כי בנות אנורקטיות משיימות את צבעי המילים בעוצמת קול נמוכה יותר מאשר קבוצת הביקורת.

השערת המחקר השנייה התייחסה להבדלים בין הנבדקות החולות באנורקסיה מהטיפוס ה"מטהר" וה"מגביל" ביחס להפרעת הסטרופ הרגשי במילות האוכל, האכילה הבולמוסית

והריקון. כאשר שוער כי בקרב הנבדקות החולות באנורקסיה מהטיפוס ה"מטהר" הפרעת הסטרופ הרגשי במילים אלה תהיה גבוהה יותר מאשר בקרב הנבדקות החולות באנורקסיה מהטיפוס ה"מגביל". הממצאים שהתקבלו הפוכים מן המצופה. נמצא שנבדקות אנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" מגלות האטה גדולה יותר בזמן שיום צבעי מילות הריקון מאשר הטיפוס ה"מטהר". כלומר, למרות שמילים אלה אופייניות בתוכן למאפייני האנורקסיה מהטיפוס ה"מטהר" נראה שבנות מהטיפוס ה"מגביל" רגישות אליהן יותר.

השערת המחקר השלישית התייחסה להשפעת הערכיות הרגשית על הפרעת הסטרופ. להשערה זו הוצעו שתי חלופות. לפי האחת, שוער שימצא הבדל בהפרעת הסטרופ הרגשי בין מילות הגוף השליליות, הנייטרליות והחיוביות בקרב נבדקות החולות באנורקסיה מהטיפוס ה"מטהר" בעוד שלא יימצא הבדל בהפרעת הסטרופ רגשי בין מילים אלו בקרב נבדקות החולות באנורקסיה מהטיפוס ה"מגביל". לפי השנייה, שוער שתימצא הפרעת סטרופ רגשי גדולה יותר במילות הגוף השליליות בקרב נבדקות החולות באנורקסיה מהטיפוס ה"מטהר" מאשר בקרב נבדקות חולות באנורקסיה מהטיפוס "מגביל". לעומת זאת, תימצא הפרעת סטרופ רגשי גדולה יותר במילות הגוף החיוביות בקרב חולות באנורקסיה מהטיפוס המגביל מאשר בקרב הטיפוס ה"מטהר". ממצאי המחקר תמכו חלקית בחלופה השנייה של השערת המחקר השלישית. נמצא כי בנות אנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" מגלות האטה גדולה יותר מאשר בנות מהטיפוס ה"מטהר" בזמן שיום צבעי מילות גוף ערכיות חיוביות ושליליות ללא הבחנה בינהן. מכאן, שנבדקות אנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" רגישות יותר מבנות המטיפוס ה"מטהר" בו-זמנית לתכנים רגשיים חיוביים ושליליים.

לממצאים בנוגע למילים הייחודיות לטיפוס האנורקטי ובנוגע לערכיות הרגשית של המילים חשיבות מיוחדת וייחודית בהבחנה בין האנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" וה"מטהר". ניתן להסיק מן הממצאים על כך שהסכימה הקוגניטיבית בקרב הבנות האנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" חזקה ויציבה יותר מאשר בקרב הטיפוס ה"מטהר". יתרה מזו, מן הממצאים עולה שהבדלים בין הבנות מהטיפוס ה"מגביל" לעומת ה"מטהר" באים לידי ביטוי בסגנון התמודדותן עם הפרעת האכילה. כלומר, האנורקטיות מהטיפוס ה"מטהר" נוקטות בהתמודדות התנהגותית כגון, הקאה, שימוש במשלשלים, בסמי הרגעה ובהתפרצויות זעם. התנהגות זו מאפשרת להן להפחית במידה מסויימת את ההתעסקות המחשבתית עם תכני המחלה. לעומת זאת, האנורקטיות מהטיפוס ה"מטהר" אינן נוקטות בפעולות התנהגותיות מטהרות ולכן עסוקות באופן אובססיבי במחשבות הטורדניות הקשורות למחלתן.

בהשערת המחקר הרביעית שוער, כי נבדקות החולות באנורקסיה מהטיפוס ה"מטהר" יזהו מהר יותר את צבעי המילים הרלוונטיות במשימת הסטרופ אך עם יותר טעויות, בעוד שהנבדקות החולות באנורקסיה מהטיפוס ה"מגביל" יפגינו האטה גדולה יותר בזמן זיהוי צבעי המילים אך עם פחות טעויות. ממצאי המחקר שהתקבלו אינם מובהקים אולם ניתן לדבר על נטיה המתאימה לכיוון השערת המחקר. כלומר, נמצא כי האנורקטיות ה"מגבילות" נוטות יותר מהאנורקטיות ה"מטהרות" להפגין הפרעת סטרופ רגשי הבאה לידי ביטוי בהאטה גדולה יותר בזמן שיום צבעי המילים, אך עם פחות שגיאות. מאידך, הבנות ה"מטהרות" נוטות יותר יחסית ל"מגבילות" להפגין הפרעת סטרופ הבאה לידי ביטוי בהאטה קטנה יותר בזמן שיום צבעי המילים אך עם יותר שגיאות. בהקשר לכך נתקבלו מתאמים מובהקים שונים בין מדד הזמן למדד השגיאות בכל אחת מקבוצות המחקר. בקבוצת האנורקטיות מהטיפוס ה"מטהר" נמצא מתאם שלילי מובהק בין מדד הזמן למדד השגיאות, בקרב קבוצת הביקורת מתאם חיובי מובהק, ובקרב האנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" לא נמצא מתאם מובהק בין מדד הזמן למדד השגיאות. ממצאים אלה תומכים בשני המדדים לבדיקת הפרעת הסטרופ הרגשי הזמן ומספר השגיאות. התעלמות מהבחנה זו בין מדד השגיאות למדד זמן התגובה עשויה לפגום באמינות הממצאים במחקרי הסטרופ הרגשי ולהסביר את היעדר העקביות של ממצאים קודמים ביחס לאפקט סטרופ רגשי באנורקסיה.

ממצא חדשני במחקר הנוכחי התקבל ביחס לשני מדדים חדשים להפרעת הסטרופ הרגשי, מדד עוצמת הקול ומדד משך התגובה. הממצאים מראים כי בנות אנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" משימות את צבעי המילים בעוצמת קול נמוכה יותר ובמשך זמן ממושך יותר מאשר הבנות מהטיפוס ה"מטהר". ניתן אם כן לומר שמדדים אלה נמצאו מבחינים בין האנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" לעומת ה"מטהר".

לסיכום, במחקר זה התגלו מספר ממצאים חדשניים לגבי ההבדלים בין האנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" וה"מטהר". הפרעת הסטרופ הרגשי לפי מדד הזמן נמצאה כמבחינה בין האנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" וה"מטהר" הן במילים הייחודיות לטיפוסיותן והן במילים בעלות ערכיות רגשית. כמו כן נמצאו הבדלים בין הטיפוס ה"מגביל" וה"מטהר" בסוג מדד הסטרופ הרלוונטי להן מדד הזמן לעומת מספר השגיאות. זאת ועוד נמצאו הבדלים בין האנורקטיות ה"מטהרות" וה"מגבילות" בשני מדדים חדשים, עוצמת הקול ומשך התגובה. לבסוף, באמצעות ניתוח רגרסיה לוגיסטית נבדקה יכולת הניבוי של כל אחד מהמדדים שתוארו לעיל לכך שבנות תחלנה במחלת האנורקסיה מהטיפוס ה"מגביל" או ה"מטהר". מניתוח זה עולה

כי ניתן לנבא שלנבדקות עם האטה גדולה יותר בזמן שיום צבעי המילים, משך תגובה (duration) ארוך ועצמת קול נמוכה (RMS) במילים הקריטיות תהייה סבירות גבוהה להיות אנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" מאשר מהטיפוס ה"מטהר" ולהפך.

ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על כיוון מחקר חדש ומרתק לבחינת ההבדלים בין אנורקטיות מהטיפוס ה"מגביל" לבין אנורקטיות מהטיפוס ה"מטהר". ניתן לומר שההבדל בין הטיפוסים בא לידי ביטוי הן בעצמת ההפרעה והן בטיבה. מכאן שניתן להתייחס למדד הסטרופ כפי שנבדק במחקר הנוכחי כמדד נוסף לתת סיווג של נערות אנורקטיות. ישנה חשיבות רבה לבחון שוב את ההיבטים המוצעים במחקר זה תוך ניסיון להתמודד עם ההטיות המתודולוגיות שהתגלו, כמו כן לבחון אפיונים אנורקטיים נוספים באמצעות ההיבטים המוצעים במחקר הנוכחי.